

Διδασκαλία Λεξιλογίου

- Ο λόγος είναι απλός
- Στην πρώιμη παιδική ηλικία, ο άνθρωπος κατακτά την πρώτη του γλώσσα χωρίς κανόνες, δασκάλους και «πρέπει», μέσα από εμπειρίες, μίμηση και ατομική προσπάθεια. Με τον τρόπο αυτό κατακτά το πρώτο στοιχείο της γλώσσας, τις λέξεις.
- Μόνο με την εμπειρία, την καθημερινή χρήση και τη συνεχή αυτοδιόρθωσή του ο άνθρωπος κατακτά σε δεύτερη φάση το σύστημα της γλώσσας, το οποίο εντάσσεται στις κοινωνικές συμβάσεις του οικογενειακού και κοινωνικού περιγυρού του.
- Η γλώσσα είναι πρώτα **λέξεις**. Η **επακόλουθη** γραμματική μας εξηγεί τις αλλαγές στη μορφή των λέξεων που μπορεί να σηματοδοτούν σχέσεις και λειτουργίες και τη σειρά που μπορούν να έχουν σε διάφορες δομές στις οποίες μπορούμε να τις χρησιμοποιήσουμε προκειμένου να αποδώσουμε νοήματα και να στείλουμε μηνύματα για να επικοινωνήσουμε.

Με τον όρο λεξιλόγιο αναφερόμαστε συνήθως στο :

- σύνολο των λέξεων μιας γλώσσας ή ενός τομέα.
- σύνολο των λέξεων που χρησιμοποιεί κανείς (στον προφορικό και τον γραπτό λόγο) ή ορισμένη κοινωνική ομάδα (επαγγελματικά, μορφωτικά, οικονομικά κ.λπ. προσδιορισμένη)

Πόσα είδη λεξιλογίου υπάρχουν;

Έχουμε την ικανότητα να καταλαβαίνουμε ένα κείμενο, ακόμα και εάν χρησιμοποιεί λεξιλόγιο που δεν ανήκει στην καθημερινότητά μας. Αυτό οφείλεται στο ότι διαθέτουμε δυο (τουλάχιστον) συστάδες ή ομάδες λεξιλογίου:

- ▶ Χαρακτηρίζουμε το λεξιλόγιο ενός ανθρώπου ως **ενεργητικό**, αν το χρησιμοποιεί συνειδητά και συνεχώς για να καλύψει μία συγκεκριμένη επικοινωνιακή ανάγκη.

Στην περίπτωση αυτή, ο άνθρωπος επιλέγει τη χρήση συγκεκριμένου λεξιλογίου ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση και προσαρμόζει το περιεχόμενό του σε αυτό που η περίσταση απαιτεί.

Πόσα είδη λεξιλογίου υπάρχουν;

- ▶ Από την άλλη χαρακτηρίζουμε το λεξιλόγιο ως παθητικό, αν δεν το χρησιμοποιούμε, αν και μας είναι (ή ήταν) γνωστό και γενικά κατανοητό.

Αυτό το λεξιλόγιο συχνά ο άνθρωπος το έμαθε σε κάποια προγενέστερη φάση της ζωής του και δεν χρειάστηκε (σχεδόν) ποτέ να το χρησιμοποιήσει σε δική του επικοινωνιακή περίσταση. Είναι, δηλαδή, στην ουσία ένα κρυφό - σκιώδες - λεξιλόγιο που υπάρχει και γενικά είναι κατανοητό, αλλά δεν ενεργοποιείται. Αυτό, όμως, το λεξιλόγιο μας δίνει τη δυνατότητα να κατανοούμε προφορικές ή γραπτές εκφορές του λόγου, χωρίς να τον καταλαβαίνουμε κατά λέξη.

Πόσα είδη λεξιλογίου υπάρχουν;

Υπάρχει, βέβαια, σύμφωνα με τους Chodacka & Schoffel (2000), και μία τρίτη κατηγορία λεξιλογίου.

- Πρόκειται για το **λανθάνον** ή **πιθανό** λεξιλόγιο, που προκύπτει από εκείνα τα λεξήματα που είναι κοινά μεταξύ της πρώτης γλώσσας (L1) και της δεύτερης ή ξένης (L2) και χαρακτηρίζονται από την εγγύτητά τους ως προς το σημαινόμενό τους.

Αυτό το λεξιλόγιο αξιοποιείται για την αναγνώριση σημασιών σε λέξεις που είναι κοινές (δάνεια και αντιδάνεια) ή προκύπτουν από κοινές λέξεις στις δυο γλώσσας.

Δραστηριότητα:

Αντιστοιχίστε στον παρακάτω πίνακα τις λέξεις-δάνεια που προέρχονται από την Ελληνική.

1	fotoğraf	κεραμική
2	pedagoji	θεραπεία
3	astronomi	φωτογραφία
4	seramik	αστρονομία
5	terapi	τηλέφωνο
6	telefon	παιδαγωγική

Προφανώς, ακόμα και κάποιος εντελώς αρχάριος στα Τουρκικά, με μητρική γλώσσα τη Ελληνική, θα μπορούσε με μεγάλη ευκολία να **αποκρυπτογραφήσει** τις λέξεις του παραδείγματος.

Οι Chodacka & Schoffel μάλιστα, τις ονομάζουν και **πραγματικούς φίλους** (true friends) σε αντιδιαστολή με τις **ψευδόφιλες λέξεις** (false friends) της Σημειωτικής Επιστήμης.

- Πρόκειται από τη μια για τις **πολυλεκτικές μονάδες** (στερεότυπες εκφράσεις, λεξικές συνάψεις, συμφράσεις ή φρασεολογισμούς) οι οποίες απαρτίζουν μεγάλο μέρος του λεξιλογίου και ως εκ τούτου αποτελούν βασικό συστατικό της λεξιλογικής ικανότητας του μαθητή.
- *Μεταβάλλοντας ένα ή περισσότερα στοιχεία της παγιωμένης έκφρασης, αλλάζουμε, παραμορφώνουμε ή καταστρέφουμε το αρχικό της νόημα σε βαθμό τέτοιο που δεν ακολουθεί πλέον τις κοινωνικές συμβάσεις, σύμφωνα με τις οποίες αναπτύχθηκε και γίνεται κατανοητή από τους χρήστες της γλώσσας.*

Συσχετισμός του λεξιλογίου

- ▶ Φαίνεται, ότι η κατάκτηση της ξένης γλώσσας επηρεάζεται σημαντικά από την γνώση και άλλων γλωσσών.
- ▶ Φαίνεται επίσης, ότι η επικοινωνιακή ικανότητα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από την ικανότητα του μαθητή να αντιληφθεί και να εφαρμόσει σωστά τις κοινωνικές συμβάσεις που ορίζουν τη χρήση συγκεκριμένων πολυλεκτικών μονάδων, όπως είναι οι παγιωμένες εκφράσεις ή οι ιδιωματικές φράσεις.

Διδασκαλίας του λεξιλογίου των ξένων γλωσσών «Τι σημαίνει ‘διδάσκω μία λέξη’;»

- ▶ Η διδασκαλία / επεξεργασία του λεξιλογίου δεν πραγματοποιείται ανεξάρτητα από την ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων. Δηλαδή, δεν διδάσκουμε το λεξιλόγιο αποκομμένο από την επικοινωνιακή περίσταση, μέσα στην οποία αποκτά συγκεκριμένη σημασία.
- ▶ Αποκόπτοντας τις λέξεις μίας γλώσσας από τις κοινωνικές τους συμβάσεις, μέσα στις οποίες χρησιμοποιούνται, κινδυνεύουμε να χάσουμε το περιεχόμενό τους και την επικοινωνιακή τους αποτελεσματικότητα.
- ▶ Για το λόγο αυτό η σύγχρονη διδασκαλία του λεξιλογίου ενσωματώνεται κατά βάση στις επιμέρους φάσεις της δημιουργίας κειμένων κάθε είδους.
- ▶ Με άλλα λόγια, η διδασκαλία του λεξιλογίου αποτελεί μέρος της προετοιμασίας του μαθητή για την επικοινωνιακή αξιοποίηση της γλώσσας σε συγκεκριμένες επικοινωνιακές περιστάσεις, οι οποίες εκφράζονται μέσα από τα κάθε είδους προφορικά ή γραπτά κείμενα.

να διδάσκω μία λέξη σημαίνει ...

- ▶ καθιστώ σαφές το σημαίνον και το σημαινόμενο της
- ▶ εντάσσω τη λέξη σε ένα παράδειγμα, σε δίκτυα και σχέσεις με άλλες λέξεις (την εντοπίζω δηλαδή στο συνταγματικό και στον παραδειγματικό άξονα)
- ▶ περιγράφω το συντακτικό περιβάλλον στο οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί και
- ▶ επισημαίνω τις κυριολεκτικές και μεταφορικές χρήσεις της.

Από την άλλη υπάρχει φυσικά και η προοπτική του μαθητή, ο οποίος καλείται να μάθει το νέο λεξιλόγιο. Σύμφωνα, λοιπόν, με τη Γαβριηλίδου, το να μαθαίνω μία λέξη σημαίνει ...

- ▶ αναγνωρίζω αυτόματα τη λέξη σε φυσικά συμφραζόμενα
- ▶ μαντεύω τι σημαίνει μία λέξη ενταγμένη σε γλωσσικά συμφραζόμενα και
- ▶ μπορώ και χρησιμοποιώ τη λέξη στο ίδιο ή σε ανάλογα συμφραζόμενα.

Πώς μαθαίνουμε λεξιλόγιο;

Για να μπορέσει ο μαθητής να κατακτήσει την ξένη γλώσσα, χρειάζεται ...

- ▶ να εξοικειωθεί με τη γλώσσα και τις λέξεις που απαιτούνται για να πραγματοποιηθεί μία επικοινωνιακή πράξη μέσα από καθημερινή επαφή και
- ▶ να δέχεται άμεση διδασκαλία με τη χρήση διδακτικών στρατηγικών και τεχνικών καθώς και εποπτικών μέσων.

Πώς μαθαίνουμε λεξιλόγιο;

Ως προς την καθημερινή εξοικείωση, αυτή μπορεί να επιτευχθεί ...

- ▶ σε περιστάσεις καθημερινής επικοινωνίας, όπως για παράδειγμα όταν βρισκόμαστε στη χώρα όπου χρησιμοποιείται η γλώσσα, αλλά και όταν έχουμε ξενόγλωσσες επαφές για να επικοινωνήσουμε για ένα ζήτημα.

Ως προς την άμεση διδασκαλία του λεξιλογίου, θα χρειαστεί να θυμηθούμε λίγο τις στρατηγικές μάθησης.

- ▶ Για να μπορέσουμε να οδηγήσουμε τους μαθητές μας στη μάθηση - και του λεξιλογίου - ακολουθούμε μία σειρά από πρακτικές που ονομάζονται **στρατηγικές μάθησης**.

Στρατηγικές μάθησης του λεξιλογίου

- ▶ Όπως αναφέρει και ο Μήτσης (1998), χαρακτηρίζουμε ως **στρατηγικές** μια σειρά σκόπιμων τεχνικών, ενεργειών και ειδικών τρόπων αντιμετώπισης της διδακτέας ύλης που αποβλέπουν σε ταχύτερη και αποτελεσματικότερη επίτευξη των στόχων της διδασκαλίας.
- ▶ **Οι στρατηγικές μάθησης λεξιλογίου χωρίζονται σε ...**
 - ▶ στρατηγικές που χρησιμοποιούνται από το διδάσκοντα κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας.
 - ▶ στρατηγικές που διδάσκονται ή χρησιμοποιούν από μόνοι τους οι μαθητές για την εκμάθηση του λεξιλογίου σε ατομικό επίπεδο.
- ▶ **Οι στρατηγικές διδασκαλίας / εκμάθησης ξένων γλωσσών χωρίζονται επίσης σε**
 - ▶ στρατηγικές ενεργοποίησης της μνήμης
 - ▶ στρατηγικές εστίασης στη γλώσσα και
 - ▶ στρατηγικές ανάπτυξης του λεξιλογίου μέσω διαδραστικών δραστηριοτήτων.

Οι συνηθέστερες στρατηγικές διδασκαλίας του λεξιλογίου είναι, μεταξύ άλλων, (Ιακώβου κ.ά. 2003: Κατσιμαλή 2001, Schmitt and McCarthy 1997)

- ▶ Γραφή της λέξης σε πίνακα και τετράδια για ανάγνωση και σχολιασμό.
- ▶ Καταγραφή των νέων λέξεων σε σημειωματάριο για απομνημόνευση.
- ▶ Χρήση καρτέλας στην οποία αναγράφεται η λέξη.
- ▶ Συνδυασμός της λέξης με αντίστοιχο σκίτσο, εικόνα, φωτογραφία.
- ▶ Συνδυασμός της λέξης με αντίστοιχο αντικείμενο.
- ▶ Χρήση μιμικής, χειρονομίας, κίνησης ή έκφρασης προσώπου για την απόδοση της σημασίας των λέξεων.
- ▶ Απόδοση της σημασίας των λέξεων με μεταφραστικά ισοδύναμα από τη μητρική γλώσσα του μαθητή (ή από άλλη γλώσσα που ο ίδιος γνωρίζει).
- ▶ Καταγραφή βασικής ή βασικών λέξεων σε κατάλογο και ανάρτησή τους στον τοίχο ή σε ειδικό πίνακα.
- ▶ Παρουσίαση λέξης με ορισμό.

- ▶ Παιχνίδια λέξεων (σταυρόλεξα, κρυπτόλεξα, παζλ κ.λπ.).
- ▶ Ετυμολογικές οικογένειες λέξεων.
- ▶ Ομαδοποίηση λέξεων κατά θεματικό κύκλο.
- ▶ Χρήση πίνακα σημασιολογικών χαρακτηριστικών.
- ▶ Χρήση συνώνυμων, αντώνυμων και υπερώνυμων λέξεων.
- ▶ Περιγραφή των μερών ενός αντικειμένου (π.χ. μέρη του σώματος, μέρη ή χώροι του σπιτιού κ.λπ.).
- ▶ Αναφορά σε υπώνυμα ή είδη (π.χ. είδη σπιτιών, είδη ευθύγραμμων σχημάτων κ.λπ.)/σύνδεση ιδιωτισμών με τις αντίστοιχες σημασίες μέσω κατάλληλων κειμένων, εικόνων ή άλλων μέσων).
- ▶ Χρήση ποικίλων ασκήσεων για εμπέδωση της σημασίας νέων λέξεων, όπως π.χ. συμπλήρωση κενών σε προτάσεις ή κείμενα, τοποθέτηση λέξεων σε σωστή σειρά ώστε να προκύπτει νόημα, αντικατάσταση λέξης με άλλη λέξη ή φράση χωρίς να μεταβάλλεται το νόημα κ.λπ.
- ▶ Άντληση πληροφοριών για κατανόηση της σημασίας άγνωστων λέξεων από το γλωσσικό αλλά και το ευρύτερο περιβάλλον.
- ▶ Μάθηση λέξεων με τυχαίο, ασυνείδητο και έμμεσο τρόπο μέσω της γλωσσικής χρήσης και ιδίως μέσω της ακρόασης, της προσεκτικής ανάγνωσης και της συμμετοχής σε συζητήσεις.
- ▶ Σύνδεση ειδικών περιστάσεων επικοινωνίας με τη χρήση συγκεκριμένων λέξεων ή φράσεων (π.χ. συλλυπητήρια, συγγνώμη κ.λπ.).
- ▶ Σκόπιμη επανάληψη της χρήσης ορισμένων σημαντικών λέξεων για περαιτέρω κατάκτηση και σταθεροποίησή τους στη μνήμη του μαθητή.
- ▶ Εκμάθηση ή σταθεροποίηση της γνώσης νέων λέξεων με τη διαδικασία «επίλυσης προβλήματος».

Διδασκαλία του λεξιλογίου

- ▶ Στο πλαίσιο διδασκαλίας και εκμάθησης της ξένης γλώσσας, η διδασκαλία της γλώσσας εμπεριέχει τη συστηματική, μεθοδική και προδιαγραμμένη διαδικασία μετάδοσης των γλωσσικών στοιχείων, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και οι λέξεις της γλώσσας στόχο.
- ▶ Η διδασκαλία του λεξιλογίου ακολουθεί συγκεκριμένο πρόγραμμα, εστιάζει στη μετάδοσή του σε δεδομένο επικοινωνιακό πλαίσιο είτε με επαγωγικό ή με περιγραφικό τρόπο και αποτελεί αντικείμενο συγκεκριμένης διδακτικής προσέγγισης.
- ▶ Η διδασκαλία του λεξιλογίου ακολουθεί παραδοσιακά τις εξής φάσεις
 - ▶ προετοιμασία
 - ▶ διδασκαλία
 - ▶ άσκηση
 - ▶ έλεγχος

Πρώτη φάση: ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ

- ▶ Χρησιμοποιούμε ερεθίσματα (πολυτροπικά κείμενα, αντικείμενα, βοηθήματα, εποπτικά μέσα, κ.λπ.) για να εισάγουμε το νέο λεξιλόγιο μέσα σε ένα συγκεκριμένο περιεχόμενο που εξασφαλίζει νόημα για τον μαθητή.
- ▶ ***Η εισαγωγή λεξιλογίου χωρίς να εντάσσεται σε συγκεκριμένο επικοινωνιακό ή χρηστικό περιβάλλον, δεν διασφαλίζει το απαιτούμενο επίπεδο ενδιαφέροντος με κίνδυνο, το λεξιλόγιο γρήγορα να ξεχαστεί ως «ασύνδετο».***

Δεύτερη φάση: ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

- ▶ Διδάσκουμε το λεξιλόγιο, εξηγούμε δηλαδή τη δομή, τη μορφολογία και τη χρήση του λεξιλογίου στο πλαίσιο του συγκεκριμένου περικειμένου.
- ▶ Ανάλογα με την ηλικία και την προηγούμενη εμπειρία των μαθητών στην εκμάθηση λεξιλογίου, χρησιμοποιούμε τεχνικές **άμεσης ή περιγραφικής διδασκαλίας**.
- ▶ ***Το ζητούμενο είναι να παρουσιαστεί το λεξιλόγιο μέσα σε ένα επικοινωνιακό πλαίσιο που θα έχει νόημα για τους μαθητές και θα ικανοποιεί συγκεκριμένες ανάγκες γραμματισμού και επικοινωνίας.***

Τρίτη φάση: ΑΣΚΗΣΗ

- ▶ Αξιοποιούμε τεχνικές ανατροφοδοτικών δραστηριοτήτων, ασκήσεων με ή χωρίς την αυτενέργεια των μαθητών καθώς και καθοδηγητικές, κλειστές, ημίκλειστες ή ανοικτές ασκήσεις για την εμπέδωση του λεξιλογίου.
- ▶ ***Η χρήση μεγάλης ποικιλίας διαφορετικών τυπολογιών ασκήσεων βοηθάει στην ενεργοποίηση των μαθητών και την καλύτερη εμπέδωση του νέου λεξιλογίου ως κατάκτηση των μαθητών, όχι ως επιβολή από πλευράς του εκπαιδευτικού.***

Τέταρτη φάση: ΕΛΕΓΧΟΣ

- ▶ Ελέγχουμε με ανατροφοδοτικές διαδικασίες τον βαθμό κατάκτησης του λεξιλογίου μέσα στο ίδιο επικοινωνιακό συγκείμενο, στο οποίο έγινε η αρχική του εισαγωγή.
- ▶ Χρησιμοποιούμε για το σκοπό αυτό μεγάλη ποικιλία τυπολογιών δραστηριοτήτων, οι οποίες σταδιακά καλό θα ήταν να μεταβάλλονται από απλές καθοδηγούμενες σε πολυσύνθετες ελεύθερες δραστηριότητες.
- ▶ Στο βηματισμό αυτό επιδιώκουμε την ολοένα και πιο αυξανόμενη αυτενέργεια των μαθητών στη χρήση του νέου λεξιλογίου.
- ▶ *Η ελεύθερη εφαρμογή του νέου λεξιλογίου μπορεί να επεκταθεί πλέον και σε άλλες επικοινωνιακές συνθήκες, προσομοιάζοντας με τον τρόπο αυτό τη λειτουργία των γνήσιων φίλων. Με τον τρόπο αυτό το λεξιλόγιο μετατρέπεται σταδιακά από παθητικό σε λανθάνον και στη συνέχεια σε ενεργητικό.*

Ας ανακεφαλαιώσουμε λοιπόν ...

- ▶ Η διδασκαλία του λεξιλογίου μπορεί να ακολουθήσει τον παραδοσιακό βηματισμό των τεσσάρων φάσεων

Με τον τρόπο αυτό:

- ▶ ενεργοποιούμε το ενδιαφέρον του μαθητή,
- ▶ εισάγουμε το νέο γλωσσικό υλικό,
- ▶ εξασκούμε τη χρήση του, κάτω από συγκεκριμένες επικοινωνιακές ή διδακτικές συνθήκες και
- ▶ ελέγχουμε την αποτελεσματικότητα της διδακτικής μας παρέμβασης.